

[Sociologické teorie genderu]

- „Vysvětlete koncept genderovaného univerza Sandry Harding. Ilustrujte VHODNĚ zvoleným příkladem. (Příklad volte pečlivě a promyšleně, právě on vám přinese 3/4 bodů z této otázky. Vyhněte se banálním a nicneříkajícím příkladům jako jsou hračky, růžová a modrá etc.)“
- Rozsah volte realisticky podle podmínek státní zkoušky, kde na promyšlení a zpracování 1 otázky máte asi 15 minut, délka by tedy neměla překročit 2 kratší odstavce.

Nejčastější chyby

- Navzdory zadání jste někteří neudali příklad, nebo jen dvouslovný, bez vysvětlení
- Někdy jste sice představili koncept, ale vůbec jste jej nevyužili pro výklad genderu
- Použili jste příklad banální či povšechný, opakovali jste mantry „gender je sociální konstrukce“ a „gender se učíme výchovou“
- Vykopírovali jste nebo doslova opsali texty z učebnic či přednášek – taková „příprava“ se v našem trenažéru nedá hodnotit jako státnicový výkon
- Sice jste vybrali 1 příklad, ale vaše vysvětlení často spíše zatemňovala/zpochybňovala to, že konceptu skutečně dobře rozumíte (podali jste nevyrovnaný výkon)
- Samozřejmě existují tací (a není jich až tak málo), kdo podali dobrý a přesvědčivý výkon
- Často by pomohlo více se příkladu věnovat, více vysvětlovat, nespoléhat se na předporozumění čtenářky: píše li se v zadání, že příklad vám přinese 3/4 bodů, věnujte mu patřičně prostor

F: Mizivě prostoru věnováno příkladu, je uveden protipříklad? (šéfkuchař), ale není vysvětleno, jak tomu v daném konceptu rozumět; i při vysvětlování konceptu mezery

- Reprodukce genderových stereotypů probíhá dle Harding na třech úrovních:
- Symbolického univerza
- Dělbý práce
- Role
- Symbolickým univerzem rozumí automatické považování všeho mužského za lepší, vyšší a hodnotnější, než ženské. Svět lze vnímat dichotomicky, přičemž protikladné strany nejsou hierarchicky rovnocenné, ale mužský (kulturní) aspekt je vždy výše, než přírodní, ženský.
- V oblasti dělbý práce je za „přirozenou“ považována pro ženy práce vztahující se k reprodukci, tedy zejména pečovatelské a vzdělávací oblasti, nacházející se ve sféře soukromé, muži jsou přirozeně vnímáni na pozicích materiálních, veřejných. Při stejných kvalifikačních předpokladech jsou muži zvýhodňováni.
- Reprodukce probíhá skrze hraní rolí, jimž se učíme bezděčně od dětství a jsou z velké části předávány nevědomě, jakožto přirozenost pro jednotlivá pohlaví, nedodržování rolí je společensky (a někde i právně) sankcionováno.
- Na úrovni univerza se jedná například o protiklad aktivní-pasivní. Přeneseme-li toto do oblasti dělbý práce, muž bude zajišťovatelem potravy (lovec), žena se bude zabývat pasivní přípravou. K tomuto jsme od dětství připravováni učením rolí, v domě mého studia na ZŠ měli všichni chlapci dílny, zatímco dívky měly vaření a domácí práce. Zajímavé je, že vaření je ženskou záležitostí v domácnosti a nižších zařízeních (školní kuchyně), pod pojmem šéfkuchař (tedy osoba ve veřejném sektoru) se nám automaticky vybaví muž.

F: Neúměrně dlouhý popis konceptu; a kde jsou příklady? Bábovka jako ilustrace konceptu nestačí (cením si sice vaší kreativity, ale příklad je nedotažený a neukazuje všechny 3 roviny)

- Jedná se o rozčlenění oblastí genderové nerovnosti na tři roviny: rovinu symbolickou, rovinu dělby práce a rovinu individuálních identit.
- Rovina symbolická se vztahuje k tendenci vnímat a popisovat svět ve dvou protikladných kategoriích, které jsou asociovány vždy buď s ženským nebo mužským principem. Tyto dvojice nejsou brány jako rovnocenné, ale jsou hierarchicky uspořádány. To, co je spojováno s mužským principem je nadřazeno tomu, co je spojováno s ženským. Tyto asociace s mužským či ženským nejsou založeny na objektivně daných vlastnostech mužů a žen. Jsou kulturně podmíněny a jsou také proměnné v čase, dle vývoje společnosti – jaké vlastnosti přisuzuje ženám a mužům.
- Pro tuto rovinu bych uvedla příklad genderové nerovnosti, kdy většina nadávek a expresivních označení mužů mají základ v pojmenování žen, či „ženských atributů“. Pokud o nějakém muži řekneme, že je *baba*, chápeme to jako urážku, či hanlivé znevážení jeho maskulinity. **Obdobně *bábovka*, slovo ženského rodu, chápáno též jako stereotypně „ženský atribut“ jídlo** je považováno za urážku, pokud jej použijete jako označení muže (někdy i ženy), tedy jako člověka bojácného, který „nic nevydrží“.
- Druhá rovina symbolického univerza upozorňuje na mechanismus společenské dělby práce, která je označena jako přirozená, ačkoliv nemá žádné přirozené prvky. Genderová dělba práce je normativním společenským konstruktem, který slouží k legitimizaci nerovného přístupu k pracovním pozicím na pracovním trhu. Vše co je spojeno s biologickou reprodukcí, péčí o druhé je považováno za ženské (např. vychovatelství, učitelství, zdravotní sestry apod.). Na základě tohoto vnímání, jsou tyto pracovní pozice považovány za méně prestižní a jsou zpravidla méně finančně ohodnocovány.
- Poslední rovina je rovina individuálních identit. Zde se projevují vlastnosti, charakteristiky a preference jednotlivce. V této rovině lze nejnázne vybočit ze společenských diktátů. Jako jedinec se můžeme **samostatně rozhodnout**, že např. jako dívka nebudeme chodit v růžovém oblečení, či budeme usilovat o vzdělání v (pro dané pohlaví) netradičním oboru. Nikterak nám tato svobodná vůle není odpírána, ale pokud se rozhodneme jít proti požadavkům společnosti, budeme za to sankciováni alespoň v (ne)uznání, či nižším statusem.

F: nejasnosti při výkladu konceptu; kde jsou příklady?

- Koncept Sandry Harding patří do oblastí teorií, které dekonstruuji gender. Koncept vysvětluje jak je neustále konstruována a automaticky reprodukována genderová hierarchie univerza ve třech rovinách:
  - - rovina symbolická
  - Tendence západního světa rozdělovat vše do dvou dichotomických kategorií, přiřazení buď k ženskému nebo k mužskému principu, kdy oba jsou chápány hierarchicky - mužský dominuje ženskému a není komplementární. Ženy spojovány se stagnací, pasivitou, temnem, emocemi, vodou a dalšími symboly. Muži spojováni s pokrokem, aktivitou, rozumem, ohněm atd. Je ignorováno to, že nelze jednoznačně připsat určité genderové vlastnosti podle tělesných znaků. Příkladem je i vzniklé rozdělení sfér veřejného a soukromého života, kdy „veřejný“ muž vládne nad „soukromou“ ženou. **To se projevuje například v politice.**
  - - rovina dělby práce
  - Souvisí se symbolickou rovinou a z ní odvozeným chápáním rolí žen a mužů. Není tedy přirozená a působí konflikty. Ženám přisouzeny funkce reprodukční, mužům funkce materiální. Toto rozdělení je již zakořeněnou konstrukcí a dnes legitimizuje nerovné postavení žen na trhu práce, v odměňování, v přístupu k pracovním příležitostem. Muži měli a mají lepší přístup k materiálním zdrojům, čímž si udržují moc. Nastavení umožňuje vylučovat ženy z pracovního trhu a odsunovat je na nevýhodné pozice. **Příkladem** je prestiž, která je například přisuzována profesi „lékaře“, kdy lékař je chápán jako muž. Naopak profese „učitelky“, kde je převaha žen, je znevažována a též hůře odměňována.
  - - rovina individuálních identit
  - Předchozí dvě roviny se projevují i na rovině individua. Jedinec se od dětství učí svou genderovou roli a tak reprodukuje gender. Při vytváření vlastní genderové identity přejímá hierarchie, tak jak jsou již vytvořeny. Zároveň je vlastní genderová identita součástí vytvoření pohlavní identity. Společnost trvá na tom, že jedinec musí mít pouze jedno pohlaví, tak jak je napsáno v rodném listu.
  - Konstrukce genderu probíhá vždy v těchto třech rovinách. Poslední z nich je nejvíce proměnlivá.

E-F: Pište v celých větách, ať je jasné, jak to přesně myslíte; odrážky a jednoslovná hesla neprokazují vaše porozumění; naprosto nesrozumitelný příklad s muži a ženami ve sférách „kam nepatří“

- V západní kultuře lze pozorovat tendenci identifikovat okolní realitu pomocí dvou protikladných dichotomických kategorií, jež jsou přísně hierarchicky uspořádané.. Toto dichotomické rozdělení (mužského a ženského principu) prochází celou (!) společností ve 3 rovinách, gender tedy nelze redukovat pouze na muže a ženy (osoby):
- Symbolická rovina
- → dichotomickým členěním je postižená rovina jazyka, kultury, hodnot, významů, způsob uvažování, atd.
- Viz genderové typizace, kde to, co reprezentuje „mužskost“ je: výkon, konání, racionalita, univerzalistická orientace, formalita, struktura, pokrokovost, asertivita, kultura; „ženskost“ je reprezentována stavem, bytím, emocionalitou, partikulární orientací, amorfností, tradicí, submitivitou, přírodou (nad kterou vyhrála kultura)
- **Věda, univerzita (M) X mateřské a základní školy (Ž)**
- Rovina dělby práce
- → jde o legitimizování nerovného přístupu k pozicím pracovního trhu rozlišovaným podle obsahu práce, postavení v pracovní hierarchii, či výše a způsobu odměňování
- → mužům se v západní společnosti přiřazují funkce v oblasti materiální (produkční, veřejné) a ženám v oblasti přirozené reprodukce (privátní sféra); tyto oblasti podléhají očekáváním vhodného chování, jež patří dané sféře
- → **M a Ž ve sférách, do kt. nepatří a přece tam působí, jsou vnímány jako ti, co dobře pochopili normu (silná normativní konstrukce)**
- Např. reklama v masmédiích; ženy se starají o „teplo rodinného krbu“ →mažou chleby Ramou, vaří polévky od Vitany, mají po ruce džusy od Raucha pro zívavné děti; **případně reprezentují to, co chtějí muži (s ohledem na symbolickou rovinu, která legitimizuje všechny roviny pod ní)** → ženu, která je krásná (Maybeline), voňavá (Fa), hebká (Nivea) ; muži oproti tomu běhají (Adidas), po dobře dovedené práci (!)si zaslouží odměnu (Radegast), atd.
- Rovina individuálních identit (rolí)
- → zahrnuje jednotlivé muže a ženy, jejich sebeprezentaci a genderované působení ve společnosti
- → jde o nejslabší (nejodvozenější) článek „univerza“, který je zároveň nejdynamičtější prvkem → jsme různí, ovlivnění strukturovaností, měníme se v čase (Šmausová)
- **Příklad: Já před rokem jako punkerka, v současnosti jako učitelka, v budoucnosti jako lesbická partnerka; kamarád transvestita, máma puritánka, a td ...**

E-F: nejasnosti ve vysvětlení konceptu

(problematická představa rolí a jejich reprodukce přes „kopírák“); jak příklad souvisí s genderovým univerzem?

- Sandra Harding popisuje existenci a fungování genderové skutečnosti na konceptu genderového univerza, které krystalizuje společenský život do tří různých genderových rovin. Jedná se o tři roviny, v rámci nichž dochází ke specifické modelaci genderových nerovností, jež následně ústí v genderové stereotypy. Jedná se o tyto roviny:
- Symbolické univerzum; Dělna práce; Role
- **Symbolické universum** resp. genderový symbolismus odráží skutečnost nazírání na svět kategoriálně, dle maskulinních a femininních vzorců, přičemž ale tyto kategorie nejsou postaveny vedle sebe, ale fungují hierarchicky, kdy mužství je nadřazeno ženství (např. kultura x příroda, rozum x emoce, teplá varlata x chladná vajíčka...). Mužkost-kultura je tedy nadřazena ženskosti-přírodě. Nejedná se tedy pouze o dichotomii, ale nadřazenost.
- V této souvislosti **Sandra** hovoří o také tzv. **hegemonním mužství**.
- Oblast či rovina genderového symbolismu souvisí s další rovinou tohoto konceptu, kterou představuje „**dělna práce**“, která jako by přirozeně a zcela automaticky přiřazuje sféru veřejnou mužům, zatímco ženám v souvislosti s reprodukčními schopnostmi sféru soukromou. Hardingová hovoří v této souvislosti o tom, že v důsledku tohoto rodového symbolismu pak dochází až k jakési legitimizaci těchto nerovností na pracovním trhu. Konkrétně potom nejen v přístupu na něj, ale hlavně v oblasti odměňování.
- **V souvislosti se třetí rovinou konceptu Hardingová hovoří o androcentrismu, který se díky socializaci přenáší z generaci na generace následující. Děje se tak právě vzhledem k genderovým rolím, které si jednotlivci v rámci sociálního učení osvojují a následně reprodukují. Tedy muži jsou již od dětství vedeni směrem k uplatnění a prosazení se na pracovním trhu, zatímco ženy jsou tlačeny spíše do orientace se ve sféře soukromé.**
- Ocitáme se tak v jakémisi zajetí stereotypů, androcentrické genderové struktury, která se v procesu socializace jako by automaticky reprodukovala. Co se týká **nástrah v podobě genderových rolí, osobně spatřuji jako mocnou zbraň média, konkrétně potom reklamu v televizi**. Televizi vlastním chvíli a s reklamou v tomto médiu příliš zkušeností nemám, ale je jich dost na to, abych byla rozhořčena skutečností, jak demonstrativně a samozřejmě působí dichotomicky v oblasti dělby práce (žena s vařečkou, žena jakožto vzorná matka pečující o blaho rodiny, otec živitel rodiny atp.) a současně ale i v oblasti utváření rolí (žena=matka, pečovatelka, uklízečka,...x otec=živitel, nezávislý, ztělesněnost rozumu, ...). Současně mě pobuřuje fenomén mýtu krásy v reklamách, který sice explicitně nesouvisí s konceptem genderového universa, ale úzce s ním souvisí.

E-F: Příklady nedostatečné, vágní; snažte se volit 1 konkrétní příklad, který by ilustroval celé genderové univerzum

- Pojmem gender označujeme vnímání sociálních a kulturních rozdílů, které připisujeme pohlaví. Gender prostupuje společností, je vnímán jako binární a je asymetrický – mužské vlastnosti jsou nadřazené ženským a pojí se s větší úctou a prestiží.
- Naše každodenní realita je formována skrze **abstraktní genderové schéma**, jehož působení popsala Sandra Harding ve třech vzájemně provázaných rovinách genderované organizace společnosti:
- **rovina symbolická:** jazyk, kultura, významy, hodnoty – všechny tyto oblasti máme tendenci vnímat ve dvou protichůdných kategoriích, přičemž se v nich odráží tzv. mužské a ženské principy (**příklad: rozvážný – hysterický**).
- **rovina dělby práce:** zatímco u mužů se předpokládá seberealizace ve veřejné sféře, ženy jsou směřovány tak, aby neaspirovaly na vyšší funkce, jejich životním prostorem je sféra privátní (**příklad: seberealizace, budování kariéry - péče o děti a domácnost, zázemí, podpora pro druhé**). Na základě tohoto uspořádání mají **muži jako skupina** výhodu snazšího přístupu ke zdrojům a moci.
- **rovina individuálních identit:** již od raného dětství si jedinci procesem socializace osvojují předepisované genderové role. To, jak se oblékáme, jak se vyjadřujeme a prezentujeme, je odrazem naplňování očekávání, která jsou s danou rolí spojována (**příklad: u chlapců nevadí, jsou-li ušpinění, jsou to „správní kluci“, zatímco je-li zamazané děvče, může si vyslechnout odsuzující komentář „to jsi holčička?!“**).

D-E: nedostatky ve výkladu konceptu (zřejmě máte nejasnosti ohledně konceptu sociální stratifikace); příklad by mohl fungovat, ale i při jeho vykládání nejasnosti; příliš dlouhé

- Koncept genderovaného univerza S. Harding [Harding 1986] měl dva základní cíle. Zprvé posloužit jako pomůcka pro jasné odpojení pojmu "gender" od pojmu "pohlaví" a uchopit gender jako "konstruovanou" vlastnost, kterou nelze odvozovat od pohlaví jedince. Zadruhé rozšířit chápání genderu jako individuálních vlastností i na abstraktní roviny jazyka, kultury, hodnot, významů, společenských institucí a dělby práce - tedy připsat gender nejen lidem, ale i oborům lidské činnosti. Za tímto účelem Harding definovala tři roviny genderového řádu, které se vzájemně (re)produkují a mapují koherenci mezi strukturálním nastavením a individuálním jednáním: 1. *abstraktní rovina* (genderované/symbolické univerzum)- popisuje naši kulturní zkušenost světa (jazyk, kultura, společenské instituce) v dichotomických kategoriích, které mají svůj gender (mužský/ženský) a mezi nimiž funguje abstraktní nadřazenost genderu mužského, 2. *rovina dělby práce* - vyčlenění "materiální reprodukce" (mužsky charakterizovaný pracovní trh) a "přirozené reprodukce" (žensky definovaná povinnost rodit a vychovávat děti) s definicí činností "vhodnějších" pro muže či ženy, 3. *rovina individuálních entit* - v průběhu socializace si jedinec prostřednictvím daného jazyka osvojuje všechna optická skla v příslušné kultuře a přijímá genderová očekávání, které na ně daná společnost klade. Takto definovaný koncept genderovaného univerza mimo své dva základní cíle tedy klade důraz i na další skutečnosti. Předně je zřejmé, že odproštěním se od vědeckých (mnohdy androcentrických) konstruktů Harding upozorňuje na fakt, že obě dichotomické kategorie nejsou komplementární, nýbrž hierarchicky uspořádané (mužské je nadřazeno ženskému, viz dále i [Bourdieu 2000]). **Dále upozorňuje na velmi podstatnou skutečnost, že obě dichotomické roviny fungují v rámci mechanismu sociální stratifikace - tedy že nelze jasně stanovit mužské a ženské vlastnosti, protože existuje kulturní a historická proměnlivost toho, co je za mužské a ženské považováno.**
- Jako příklad mapující koncept genderovaného univerza s přihlédnutím ke kulturním vlivům uvedme komparaci hotelnictví v Evropě a v arabských zemích. Školy cestovního ruchu v Evropě zaujímají především dívky - recepční, provozní, obsluha, hotelové pokojské... v abstraktní rovině dané pozice vnímáme především v ženském kontextu. Zdá se, že je tedy přirozené řešit problém s pokojem na recepci s usměvavou recepční a na chodbách potkávat s vozíky hotelové pokojské v klasicky ženském úboru. Tato "přirozenost" je však dána naším vnímáním, které ovlivňuje **proces sociální stratifikace**. Tento se nicméně výrazně liší od procesu sociální stratifikace daném ve většině arabských zemích. Nacházíme se v 5* hotelu v Egyptě. Obsluha hotelu? 100 % - muži. **Proces socializace** zde totiž probíhá zcela odlišným způsobem. Genderovým očekáváním ženy je postarat se o domácí krb, očekáváním muže je postarat se o rodinu. Daný příklad personálu hotelu tak zcela jasně poukazuje na 100% dělbu práce ve smyslu materiální a přirozené reprodukce s tím, že pracovní trh je určen zásadně mužům. Obě dichotomické kategorie jsou na tyto role připravovány v celém **průběhu sociální stratifikace**. Z pozice dělby práce i z pozice postavení obou kategorií v abstraktní rovině je nadřazenost mužského genderu velmi markantní. **Udivený pohled evropských hostů, kteří na chodbě potkají "arabskou pokojskou", je následně pouze úsměvný důkaz toho, jak podstatný vliv v průběhu socializace a formování genderových rolí hraje kulturní a historická proměnlivost.**

D: koncept dobře vysvětlen, ale příklady se váží jen k symbolické rovině, jsou nejasné (zvláště příklad s vědou), příklad s jazykem je definicí symbolické roviny

- Sandra Harding, ktorá si všímala binaritu a asymetrickosť genderu, upozornila zároveň i na ďalší dôležitý aspekt genderu, a to skutočnosť, že gender nie je koncept, ktorý sa týka len jednotlivca. Ide o ďaleko širší fenomén zasahujúci celú spoločnosť, ktorý existuje na rôznych rovinách – symbolickej rovine, rovine deľby práce i rovine osobnej identity. *Genderové univerzum*.
- Na úrovni symbolickej sa gender manifestuje napr. v kultúre, jazyku, hodnotách, ale aj v binarite myslenia. Okrem roviny symbolickej, je súčasťou genderového univerza i oblasť deľby práce, a to i v širšom zmysle, nielen materiálnej, ale aj prirodzenej reprodukcie (rozlíšenie verejnej a privatej sféry, rozdiely na trhu práce v rozdelení povolání, alebo v rozdielnom pracovnom ohodnotení, apod.). Na rovine osobnej identity sa gender realizuje tiež. Harding poukazuje, že v uvedenej schéme je táto rovina najodvodenejším prvkom, a preto môže byť i najdynamickejším s možnosťou zmeny. Symbolická úroveň i úroveň deľby práce sú ťažšie ovplyvniteľné a meniteľné.
- Hardingovej pohľad na vedu, ako interpretáciu sveta realizovanú istými reprezentantmi modernej západnej kultúry, ktorí na kolektívnej i individuálnej úrovni patria k určitým kategóriám (gender, trieda a iné), môže byť vhodným príkladom genderovanosti na symbolickej úrovni. **Veda teda nie je objektívnou, ale subjektívnym konštruovaním sveta ako odrazu istej kultúry** (väzba na výber vstupov, používaný jazyk, binárny prístup v myslení...). Harding tak uvažuje o „situovanosti“ vedy, myšlienka rozvinutá v rámci „feminist standpoint theory“. **Ďalší príklad** je z oblasti jazyka a poukazuje na to, že veľa slov, dokonca niekedy i bez ohľadu na gramatický rod, sa priraduje na rovine symbolickej k žene alebo mužovi bez hlbšieho opodstatnenia - deň/noc, suchý/mokrý, aktívny/pasívny, a pod. Harding poznamenáva, že mnoho zo slov, ktoré sú mužsky genderované majú vyšší status (napr. „aktívny“).

C-D: nedostatky při vysvětlení konceptu; příkladu se věnujete, ale jeho konec znejasňuje váš výklad

- Koncept genderového univerza Sandry Harding velmi přispěl k dekonstrukci genderových rolí a **negaci difference**. Podle Harding jsou ve společnosti **vykonstruovány** tři genderové roviny: symbolické univerzum, dělba práce a role. Symbolickým univerzem je míněna tendence vnímat a popisovat svět ve dvou protikladných a dichotomických kategoriích, které jsou přiřazovány buď k ženskému a nebo k mužskému principu. V rámci tohoto genderového symbolismu jsou všechny vlastnosti rozdělovány do dvou kategorií („mužská“ a „ženská“), např. rozum (mužský) a emoce (ženské), věda (mužský) a příroda (ženské), aktivní (mužský) a pasivní (ženské), kde tyto dvě kategorie nejsou chápány jako komplementární, ale jako hierarchicky uspořádané. Výše uvedený rodový symbolismus se sociálně reprodukuje do struktury dělby práce, kde se kategoriím přiřazují určité funkce. Např. mužské funkce v oblasti materiální (a mocenské) a ženské funkce v oblasti přirozené reprodukce. Přestože je tato dělba práce vnímána jako přirozená, jedná se o sociální konstrukci, která dále reprodukuje znevýhodněné postavení žen ceteris paribus. Dvě výše uvedené roviny genderové struktury se reprodukuje skrze socializaci jedinců do genderových rolí, **během které si jedinci osvojují okolní svět tak, jak se jim jeví. Jedinec si musí vybrat a „hrát“ jedno pohlaví.**
- Výše uvedené roviny lze ilustrovat na příkladu organizace a ekonomickém zajištění domácích prací. Z hlediska symbolického univerza, je domácí sféra společností přiřazována ženskému principu a obsahuje „pojmy“ jako: rodina, děti, emoce, péče, empatie. Pojmy související s mužským principem se pojí v souvislosti s domácí sférou zejména s ekonomickým zajištěním domácnosti, případně s tzv. „mužskými“ pracemi, které zastupují pojmy věda, technika, logika, rozum, apod. Struktura dělby práce je uspořádána tak, že ženě je připisována funkce jakési strážkyně rodinného krbu, zatímco muž je brán jako spojení se sférou veřejnou, autorita. V rámci svých rolí zastupují tedy muž a žena své jednotlivé role a plní své jednotlivé funkce - **takovéto rozdělení je bráno jako přirozené bez ohledu na to, zda se ve skutečnosti jednotlivé funkce a role střídají či prolínají.**

C: Slibný příklad, ale příliš stručný, nedovysvětlený, zčásti nejasný; drobné nedostatky v terminologii

- Sandra Harding se pomocí své teorie genderového univerza snaží vysvětlit genderové nerovnosti ve společnosti. Její genderové univerzum se skládá ze tří rovin:
- rovina individuálních identit – **nejnižší** rovina, která formuje jednotlivce a učí ho jeho **sociologickým** rolím. V rámci schématu patří k nejslabšímu, ale též k nejdynamičtějšímu prvku.
- rovina dělby práce – rovina, která rozděluje práce do binárních polí, v nichž jednotlivé práce genderuje a tím jim uděluje nestejnou prestiž (prestižnější mužská vs. méně prestižní ženská práce). Ženám je přiřazována role v reprodukci, zatímco mužům v materiálním světě. Ženy tak mají ztížený přístup k materiální sféře.
- rovina symbolická zastupuje abstraktní rovinu, je v ní tedy zahrnut jazyk, společenské instituce, kultura, hodnoty apod. Současná společnost má tendence dichotomizovat a následně genderovat, k mužskému genderu jsou přiřazovány jiné vlastnosti než k ženskému. Mužské a ženské vlastnosti jsou chápány jako hierarchické.
- Příklad: Firma
- Firma se dá charakterizovat jako **instituce**, ve které převládá mužská sféra nad ženskou, protože patří do sféry veřejné. Na rovině individuálních identit se projevuje tím způsobem, že na vedoucí role aspirují muži, zatímco na podřízené ženy. Na rovině dělby práce přiděluje ženám podřadnější práce jak mužům. **Na rovině symbolické se ukazuje, že toto rozdělení rolí mají v sobě lidé již pevně socializované a chápou ho jako „přirozené“.**

C: Nejasnosti při výkladu konceptu; příklad míří dobře, není ale příliš přesvědčivý, není v něm jasné, který aspekt odpovídá které rovině univerza

- Generové univerzum Sandry Hardingové je tvořeno třemi rovinami:
- symbolické univerzum – západní svět je vnímaný a popisovaný ve dvou dichotomických kategoriích, vše je přiřazováno mužskému nebo ženskému principu **bez ohledu na pohlaví**. Tento genderový symbolismus se dotýká všech oblastí lidského života, přičemž to „mužské“ je nadřazeno „ženskému“, a ve společnosti se reprodukuje. Rozdíl mezi muži a ženami je chápáný jako ontický.
- dělba práce – mužům přiřazována materiální oblast práce, veřejná sféra, ženám naopak péče o rodinu, reprodukce a sféra soukromá; muži tak získávají moc, mohou rozhodovat (např. politika, vedoucí pozice)
- role – jedinci se na základě pohlaví socializací učí rolím, které by měli zastávat a tím se hierarchická genderová struktura upevňuje
- Příkladem může být oblast vzdělávání. Od počátku se děti dělí na chlapce a děvčata, ve vzdělávání se předpokládá lepší logické myšlení, aktivita, ctížádost u chlapců a naopak pečlivost, umírněnost a vstřícnost u dívek. **Prospěch v jednotlivých předmětech je často nahlížen s ohledem na pohlaví** (např. chlapci lepší matematika a sport, dívky lepší úprava a plnění povinností), očekávání učitelů i rodičů bývá ovlivněno pohlavím dítěte a to mnohdy vede k omezení u volby budoucího povolání. U chlapců se počítá s kariérou u dívek s rodinou. Upevňování stávajících genderových struktur také někdy napomáhají učebnice a další vzdělávací materiály.

C: koncept dobře vysvětlen, příkladu se věnujete, bylo by dobré ubrat patosu a přidat vysvětlení toho, jak daný příklad ilustruje kterou z rovin univerza

- Genderová skutečnost, tedy to co se jeví být realitou, byla dle Harding společensky vykonstruovaná, přičemž je vhodné rozlišovat tři roviny tohoto genderového univerza:
  - genderový symbolismus – představující symbolicko-kognitivní aparát používaný k uchopování a interpretaci života člověka ve společnosti; do genderového symbolismu je možno zařadit například existenci dichotomních kategorizací (aktivní – pasivní, přírodní – kulturní, rozumové – pudové,
  - genderová organizace společenské dělby práce – představuje takové **historicky přítomné** přiřazení funkce a zodpovědnosti v oblasti činností a práce, které odpovídá genderovému symbolismu; ženy jako bytosti spojované s přírodou jsou odkazovány k péči o děti, péči o rodinu, muži naopak k činnostem technického rázu, k vedení,
  - genderové role – představují v průběhu života ve společnosti získané dovednosti a charakteristiky jedince odpovídající pohlavní kategorii, do které byl jedinec zařazen; nový člen společnosti si tedy osvojuje způsoby chování a nazírání na svět a sám se v průběhu toho podílí na vytváření genderu.
- Tyto tři roviny univerza se vzájemně doplňují a podporují, přičemž genderovanost společnosti zároveň předjímají, vytvářejí v každém okamžiku i reprodukují – působí na její zachování.
- *Příklad využití konceptu – analýza problému jednoho dospívajícího chlapce*
- Necht' existuje mladý člověk na prahu dospělosti a necht' je jím osoba označovaná za mladého muže. Náš mladý muž je studentem Střední průmyslové školy elektrotechnické. Ve škole se necítí dobře. Navzdory přání rodičů jej studium nebaví. Necítí se také dobře ve společnosti virilních a hrubě se vyjadřujících spolužáků. Naráží na realitu *genderového symbolismu*, když je označován za měkkotu, je šikanován a ponižován proto, že jeho chování a jednání, chceme-li *genderová role* již hraje, neodpovídá obecně rozšířené představě. Je sice označován za muže, aby však byl při mnoha příležitostech urážen poukazem na feminní vzhled, symbolicky jej jako muže činící nedostatečným.
- Podobných zkušeností, které jej svým způsobem poznamenají a negativně zformují, mohl být chlapec ušetřen, kdyby jeho rodiče netrvali na studiu na zmíněné škole, kdyby nevědomě nereprodukovali obecně přijaté *genderované představy o organizaci společenské dělby práce*, které hoča neomylně dovedly k technickému vzdělání, o které nemá zájem, se všemi konsekvencemi.
- **Tento chlapec, pokud neumřel, skutečně žije**, měl jsem tu čest být jeho učitelem. Krom slov podpory jsem mu nemohl jinak pomoci.

B-C: Výklad pojmu OK (snad vám to tak půjde i pod státnicovým stresem)

příklad dobrý, s nějakými nejasnostmi, chybí třetí, individuální rovina

- Podle feministické epistemoložky Sandry Harding je naší kulturní zkušeností popisovat svět v duálních protikladných kategoriích, které mají přiřazený gender, a které si nejsou hierarchicky rovné („mužské“ kategorie jsou nadřazeny „ženským“). Toto abstraktní genderové schéma, které strukturuje náš životní svět, nazývá Harding Genderové univerzum^[1] a dělí jej na 3 roviny:.
- **Abstraktní rovina jazyka a kultury:** V abstraktní rovině jazyka a kultury jsou jazyk, kultura, instituce, hodnoty a významy přiřazovány buď k mužskému či k ženskému genderu, kde je mužskému genderu připisována větší prestiž, než ženskému.
- **Rovina společenské dělby práce:** V rovině společenské dělby práce se vyděluje sféra mužsky charakterizovaného pracovního trhu od sféry žensky charakterizované reprodukce a péče o potomky (mylně označované za přirozené). Příslušnost k oblasti produkce či reprodukce je přisuzována na základě příslušnosti k pohlavní kategorii a ne na základě individuálních dispozic.
- **Rovina individuálních generových rolí:** Rovina individuálních generových rolí zahrnuje individuální poznatky jedinců o fungování světa, které jsou u mužů a u žen rozdílné. Zatímco mužům jsou vštěpovány vlastnosti potřebné pro trh práce ženy jsou učeny submisivitě.
- Ilustrovat Genderové univerzum lze např. na vzdělávacím systému. Feminizované obory na segregovaném trhu práce nepřinášejí ženám s vyšším vzděláním vyšší příjmy, než mužům s nižším vzděláním. Vedle jiných faktorů je to způsobeno i tím, že **mužskému genderu je připisovaná větší prestiž získaného vzdělání, než-li ženskému genderu**. V rovině kultury se tak jedná o **rozdílný žebříček hodnot dosaženého vzdělání**. Vzdělávání je také úzce spojeno s přípravou příslušníků mužské genderové kategorie k výkonu povolání a s přípravou příslušnic ženské genderové kategorie k výchově potomků. Rozdílné jsou tak studijní obory (či školní předměty) přisuzované více ženám či mužům, ke kterým se však váže i rozdílná prestiž a následná materiální úspěšnost v zaměstnání. (Ve školním prostředí lze rovinu společenské dělby práce pozorovat např. také v dělení třídních prací apod.) Veškeré vzdělávání a s ním spojenou socializací získané poznatky ovlivňují aspirace jedinců na ty pozice, které jsou jim v socializačním procesu a společenské struktuře nabízeny a ty jsou pro muže a ženy odlišné.
- Provázanost všech těchto oblastí působení Genderového univerza poukazuje na nutnost usuzovat vždy všechny tyto 3 roviny zároveň.

B-C: věnujete se příkladu, ale ilustruje jen jednu rovinu

- Harding popisuje konstrukt „genderu“ a jeho utváření jako vzájemně propojený trojdimenzionální systém obsahující:
- - symbolickou rovinu, která je reprezentována jazykem, je obsažena v popisu a chápání světa, který nás obklopuje, v dichotomických kategoriích, které v sobě nesou protiklad „ženství“ a „mužství“. Zároveň ale jeden z těchto protikladů bývá vždy nadřazen, více ceněn, má větší důležitost... Harding nazývá výše popsané „genderovým universem“ nebo „genderovým symbolismem“, protože právě zde jsou do protikladu stavěni žena s mužem, i když by vlastně mohla existovat jen jediná kategorie „člověk“.
- - z pozice v symbolické rovině se pak konstrukt genderu přenáší do oblasti *dělbý práce*, kdy ženám připadá soukromá sféra (domov, rodina etc.) a mužům sféra veřejná. Ve veřejné sféře získávají muži materiální převahu a moc, moc k udržování nerovného postavení...
- - obě předchozí dimenze se udržují tak, že jedinci se v průběhu socializace ve společnosti učím *genderovým rolím* podle již vytvořené konstruktu zasahujícího do všech oblastí života. A právě proto, že jedinci se na svět naučí nahlížet skrze tyto role, skrze tento složitý konstrukt, reprodukují jej dále. **A nakonec se skrze gender dostávají ke své identitě ženy či muže.**
- příklad: symbolické rozdíly si lze ověřit již na naprosto elementární dichot. dvojici *malý – velký*; za těmito dvěma triviálními slovy se dá nalézt celá část podstaty – údajného – rozdílu mezi ženami a muži... pokud bychom mužskému rodu přisoudili z této dvojice pól *velký*, pak lze logicky říci: ano, muži jsou v průměru jistě větší (vyšší, těžší) než ženy... ale teď stojíme před otázkou: udělala po tisíciletí trvající socializace v patriarchální společnosti z žen ty, které jsou menší (nižší, lehčí) a tudíž fyzicky slabší, nebo jsou ženy ženami právě proto, že byly slabší (menší) od vzniku lidského druhu? Conell na to dává jednu z mnoha možných odpovědí tím, že popisuje lidské tělo jako genderový konstrukt – ano, ženské tělo je rozdílné od mužského hlavně a především tím, že je formováno společností... a právě proto, že je lidské tělo označeno jako „žena“, je tělem „malým“;
- „malý“ je tudíž jedním z mnoha synonym „ženy“ v symbolické rovině

B-C: příklad ok, jsou v něm však jisté logické/kauzální díry; není úplně uspokojivě vysvětlena individuální rovina

- Genderové univerzum Sandry Harding popisuje svět ve dvou dichotomických kategoriích, z nichž jedna je tvořena principem mužským a druhá principem ženským. Objevují se tak dvojice jako např. aktivní/pasivní, rozum/emoce, přičemž vlastnost, která je ve společnosti více ceněna, se pojí s mužským principem. Toto genderové univerzum se promítá do dělby práce, kde je mužům přiřazena funkce v oblasti materiální a ženám v oblasti přirozené reprodukce. Tato dělba práce je pak označena jako přirozená a napomáhá tak k legitimizaci nerovného přístupu mužů a žen na pracovní pozice. Genderové univerzum a výše popsaná dělba práce pak ovlivňují genderové role ve společnosti. Jednotlivci si ve společnosti osvojují již uspořádané genderové role, čímž dochází k neustálé reprodukci genderové struktury.
- Genderové univerzum spatřujeme ve vědě. Definice vědy se pojí s mužskými vlastnostmi jako jsou racionalita, objektivita, aktivita, pokrok, inteligence. Tyto vlastnosti jsou samozřejmě ve společnosti více ceněny než vlastnosti připisované ženám – emocionalita, subjektivita, pasivita, tradice, citovost. **Jakmile došlo k rozdělení pracovního trhu na sféru veřejnou a soukromou, začaly se mužům připisovat vlastnosti potřebné pro práci ve vědě**, ačkoliv takovými vlastnostmi dozajista oplývaly i ženy. Věda se stala doménou mužů a ženy zůstaly ve sféře soukromé, kde je zapotřebí citů, ochrany, pečovatelských a dalších vlastností, které jsou dle genderových očekávání připisovány ženám. Vznikl dojem, že muži a také ženy jsou každý na svém místě právě tam, kde jsou. V socializaci se reprodukuje tyto genderové typologie a mužsky vychovávaní jedinci **hrající svou mužskou roli**, tak mají k vědě lepší přístup. I ženám je tento přístup povolen, ovšem jakmile vkročí na vědeckou půdu musejí hrát vědeckou mužskou roli.

B: koncept dobře vysvětlen, dobrý příklad, jen by mohl být více rozveden

- Genderová teoretička **Sandra Harding** ve své koncepci mluví o genderovém univerzu, tedy o skutečnosti, že celý dnešní svět podléhá genderové dichotomii, která se projevuje ve všech rovinách našeho života, **ať si to již uvědomujeme nebo ne**. Tuto genderovou skutečnost nacházíme na třech rovinách:
- **1) Symbolické univerzum:** V naší kultuře je svět vnímán na základě dvou dichotomických kategorií – mužské/ženské. Všem prvkům, institucím, hodnotám v našem světě je přiřazen mužský nebo ženský rod, a na základě toho jsou vnímány. Kategorie mužské/ženské totiž vnímáme hierarchicky – to, co je označeno za mužské, vnímáme tradičně jako nadřazené ženskému. Tak je například v běžném vnímání kultura nadřazena přírodě, tvrdé měkkému apod.
- **2) Rovina dělby práce:** Dělení světa na mužské a ženské se promítá rovněž do pracovního trhu. Vysoké posty s rozhodovacími pravomocemi jsou tradičně doménou mužů, zatímco pozice pečovatelské (zdravotnictví, ošetrovatelství) či sféra školství jsou vnímány jako vyhrazené ženám. Ženy mají přístup do sféry „mužských povolání“ značně ztížený, musí čelit „skleněnému stropu“ či „skleněnému výtahu“. Pozorujeme zde převládající stereotyp, kdy žena je stále vnímána jako ta, která především zajišťuje sféru reprodukce a péče o potomstvo, zatímco muž vystupuje jako živitel rodiny a ten, jenž rozhoduje. Také zde jsou pochopitelně obě oblasti nesteréjně prestižní, což se projevuje i v platech (a ženy v domácnosti nejsou za svůj přínos společnosti oceňovány často vůbec nebo jen nízkým mateřským příspěvkem). Tato dělba práce je přitom označována za přirozenou, přestože se jedná o sociální konstrukt.
- **3) Rovina individuálních identit:** Zde již jde o to, jakou genderovou identitu si vytvoří každý z nás, jak (ne)hrajeme své genderové role (i když jsme v tomto procesu samozřejmě ovlivněni socializací a převažujícími společenskými normami). Je to tedy rovina nejvíce variabilní, kde se genderové stereotypy mohou, ale nemusí projevit. Žena se např. může vypracovat na vysoký vědecký post (byť patrně na to bude muset vynaložit větší úsilí, než by ve stejné situaci musel vynaložit muž), může svůj život věnovat kariéře, nemít děti apod., zatímco muž naopak může mít pečovatelské povolání, nastoupit na rodičovskou dovolenou,...
- Příkladem spojujícím všechny tři roviny může být například nemocnice. To je typicky ženská, pečovatelská instituce. Na vedoucích a zodpovědných pozicích (primář, chirurg apod.) zde však patrně – na základě výše popsané dělby práce – budou vystupovat spíše muži, přestože jinak budou většinu personálu tvořit ženy. Zároveň zde však můžeme najít jedince, kteří stereotypy prolamují – primářka, zdravotní bratr – a tvoří si tak vlastní, nesteréotypní genderové identity.

A-B: zajímavě zvolený příklad, ještě by chtěl více rozvinout

- Sandra Harding prostřednictvím konceptu genderového univerza předestírá a vysvětluje, jakým způsobem se ve společnosti konstruuje a reprodukuje gender. Genderové univerzum má tři části:
- Genderové univerzum v užším smyslu, genderový symbolismus, **resp. totemismus**: Lidé mají tendenci rozdělovat svět, v němž žijí, do dvou a pouze dvou kategorií, přičemž všemu kolem sebe (a včetně sebe) přiřazují buď mužský, nebo ženský gender (i když se jedná o kategorii zcela nesouvisející s biologickou funkcí dělení pohlaví – s rozmnožováním). Vytvářejí se tak protikladné kategorie – mužský/ženský, kulturní/přírodní, duch/tělo, den/noc apod., přičemž již z pouhé analýzy těchto protikladů lze dovodit, že „ženské“ (přírodní, temné, iracionální, tělesné) je hodnoceno jako podřízené „mužskému“ (kulturnímu, světlému, dennímu, rozumovému, duchovnímu).
- Dělbá práce: souvisí se symbolickým univerzem, neboť toto legitimuje dělbu práce mezi muži a ženami – ženy mají za úkol postarat se o přirozenou reprodukci (viz „přírodní, tělesné“), kdežto muži mají na starost materiální reprodukci („kulturní, duchovní“, apod.). Z toho pak vyplývají rádobý přirozené rozdíly v druzích práce, již vykonávají ženy (podřízená, hůře placená, náročnější na pečlivost a přesnost, problém s přístupem do veřejného sektoru) a muži (nadřizení, lépe placení, lepší přístup k zajímavým pracovním pozicím, apod.)
- Genderová socializace, jejímž prostřednictvím dochází k reprodukci genderového symbolismu a dělby práce – díky socializaci jsme přesvědčeni, že takovéto uspořádání světa je správné. Přesvědčení o vlastním genderu nás nutí jednat podle tohoto genderu, není to tak, že naše jednání by určilo, ke kterému genderu příslušíme.
- Příklad:
- Aktuálně vyšel najevo jeden z dalších případů nepravého hermafroditismu mezi sportovci, když atletka (běžkyně) byla nařčena z toho, že není ženou, a přesto se účastní ženských závodů. V tomto případě jde o zcela zjevný případ genderového symbolismu – nejprve byla tato osoba konceptualizována jako žena, protože se hlásila k ženskému genderu a disponovala příslušnými (viditelnými) genitáliemi. Jakmile se vyskytly pochybnosti o jejím pohlaví, noviny okamžitě začaly spekulovat, zda se nejedná o muže. V té době se nehovořilo o možnosti, že by tato osoba mohla mít obojí pohlavní orgány a příslušet tak např. k nějakému jinému, třetímu genderu – toto uvažování není v souladu se symbolickým dualismem.

A-B: dobrý příklad (mohl být více rozveden);

poslední odstavec poněkud vágní, není

nejlepším shrnutím příkladu

- Sandra Harding se konstrukcí genderových skutečností snaží přiblížit mechanismus, který reprodukuje androcentrickou strukturu světa. Tento mechanismus působí hned ve třech rovinách: v symbolickém univerzu, společenské dělbě práce a genderových rolích. Symbolické univerzum reprezentuje tendenci vnímat svět pouze ve dvou dichotomiích-ženském a mužském principu, které se mají jevit jako zdánlivě přirozené (ačkoliv převážná část nemá nic společného s rozmnožováním).
- Toto symbolické univerzum se sociálně reprodukuje ve společenské dělbě práce, kde je mužům přidělována nadřazená a významnější funkce v oblasti tzv.materiální a ženám opačná-tedy podřazená funkce v oblasti přirozené reprodukce, tzv. přirozená.
- Genderové univerzum a společenská dělba práce jsou reprodukovány z generace na generaci v rámci socializace učením genderových rolí, včetně již hierarchicky genderově uspořádané struktury.
- Tento koncept bych ráda ilustrovala nedávnou zkušeností z rodiny. Právě dostudovaní lékaři –manželé nastupují do svého prvního zaměstnání do nemocnice.
- Ač dosud víceméně rovnoprávní studenti medicíny se setkávají s naprosto odlišnou první pracovní zkušeností a zacházením. Žena je dotazována především na případné plánování dětí, plánované délky mateřské dovolené a je manipulována do postavení neperspektivní ženy. Ačkoliv byla dosud vynikající studentkou, tyto dotazy v ní vyvolávají pocit určité „nedostatečnosti“. Toto nepříjemné jednání omlouvá tím, že „mají právo tyto skutečnosti znát“! Muž je přivítán žoviálně, na jeho rodinný stav je dotázán pouze okrajově. Je seznamován s pracovními povinnostmi, pracovním prostředím, možnostmi postgraduálního studia a další kariérou.
- Symbolické univerzum je tedy doprovázeno společenskou dělbou práce-slovy teorie lze vyjádřit, že „kulturní“ a hegemonní mužství je nadřazeno stagnujícímu a „přirozenému“ ženství. Akteři tohoto případu jednali byli ovlivněni v rámci socializace v dětství a v průběhu života reprodukci genderových rolí, jež udržují androcentrickou strukturu světa.